

Observații privitoare la vocabularul actual al istroromânei

„Le mouvement de la civilisation entraîne naturellement l'élimination des langues parlées par des groupes d'hommes petits et sans influence; de même, dans une communauté où s'emploient des parlers divers d'un même type, un parler central tend à se généraliser qui devient la langue de tout le monde. Ainsi des langues et des parlers disparaissent sans cesse et maintenant plus vite que jamais" scria Antoine Meillet în urmă cu peste 60 de ani.¹

În acest fel, lingvistul francez făcea distincția între cele două căi pe care le pot urma „limbile” vorbite de comunități „mici” și „fără influență”, atunci când împrejurările istorice, culturale ori de altă natură nu le permit evoluția. Pentru comunitățile care trăiesc în medii heteroglotte, bi- sau plurilingvismul pot conduce, în anumite situații, la dispariția graiului matern, fie prin integrare în sistemul limbii standard, fie prin abandonare și adoptare ca mijloc exclusiv de comunicare a limbii oficiale. Pentru cele care se găsesc în situația de **varietate** „basse, inférieure” față de **varietatea cultivată**, „elevée, supérieure”, diglosia este aceea care poate determina apropierea de limba standard, cu alte cuvinte „nivelarea lingvistică” și, concomitent, „uitarea” sau abandonarea graiului (dialectului) în favoarea varietății „elevée, supérieure”.²

Comunitatea istroromână din Peninsula Istria, cuprinsă astăzi în granițele Republicii Croația ilustrează – parțial, până în acest moment – prima ipostază. Facem această subliniere: „ilustrează parțial” deoarece, rezultatele anchetelor de teren recente și foarte recente efectuate la istroromâni de către cercetătorul timișorean Richard Sârbu³ vin să demonstreze că, în domeniul lexicului, bilingvismul slavo – istroromân nu a condus până în momentul surprins de anchetator la modificări esențiale în principal în graiul nordic, reprezentat de vorbitorii comunei Jeiăni, de unde R. Sârbu a cules în 1982 un număr de 59 de texte (față de numai 10 culese în același an din Sușnievite) și, în 1992, din aceeași localitate, 40 de texte.

Lectura integrală a acestora și parcurgerea celor două glosare alcătuite de R. Sârbu și V. Frățilă ne-au frapat prin conservatorismul lexical al dialectului, în special al graiului din Jeiăni. Pentru comparație am recurs la rezultatele anchetelor de teren pe care le-a făcut lingvistul italian Matteo Bartoli între anii 1900 – 1908 atât la vorbitorii graiului nordic (reprezentat prin localitatea Jeiăni), cât și la cei ce reprezintă graiul de sud (sau, cum mai este cunoscut în literatura de specialitate, graiul din

Valdarsa, după numele văii râului care străbate regiunea). Cei din urmă au fost anchetati în localitățile: Sușnievite (=S), cea mai importantă prin numărul de locuitori și vorbitori ai graiului, Bărdo (=B), Constârceane (=C), Grobnic (=Gb), **Gradinic** (=Gd), Letai (=L), Nóselo (=N) și Sucodru (=Sc). Aceste rezultate, de o importanță deosebită pentru cunoașterea dialectului atât în ansamblul său, cât și cu particularitățile specifice ale fiecărei arii (cea de nord și cea sudică), au fost publicate de Sextil Pușcariu în cel de al treilea volum al **Studiilor istororomâne** sub titlul **Listele lui Bartoli**⁴. Cuvintele – cheie, dacoromâne, din aceste **Liste**, în număr de peste 650, au fost selectate de către anchetator după **Dicționarul etimologic** al lui Sextil Pușcariu care cuprinde cuvinte dacoromâne de origine latină sau presupuse a fi provenit din aceasta⁵.

Din analiza comparativă a rezultatelor anchetelor lui Matteo Bartoli și ale celor două, recente, ale lui Richard Sârbu – reiese o primă observație, care vine să susțină asertiunile unor cercetători ai dialectului privitoare la viabilitatea lexicului aparținând moștenirii de substrat, și latine: majoritatea covârșitoare a cuvintelor înregistrate de Bartoli se regăsesc în vocabularul actual al graiului nordic al istororomânei, respectiv al celui din Jieiăni. Iată câteva exemple extrase din listele – anexă pe care le-am întocmit: **ăc, ăpa, asir, baier, bo, carbúr, clag, ficat, frate, frunte, galire, jăna, jinjira; ăb, bur, căd, grăs; cumpara, cuteză, dă, dormi** etc.

În ce privește graiul sudic, afirmația se verifică doar parțial, în primul rând, pentru că, în comparație cu cantitatea de material cules din Jieiăni, cel din Valdarsa este reprezentat doar în proporție de 1/10 în anchetele lui R. Sârbu și, mai mult, de texte cu conținut diferit de cele din Jieiăni, în iar al doilea rând, pentru că, după cum este știut și după cum vom reliefa în cele ce urmează, cele două graiuri sunt diferite din punctul de vedere al receptării elementelor lexicale străine; bilingvismul (în unele situații plurilingvismul) au marcat în mod diferit structura vocabularului celor două graiuri istororomâne: în timp ce graiul din nord a rămas până astăzi mai conservator (deși este vorbit doar într-o singură localitate), cel din Valdarsa a fost și rămâne mai deschis împrumutului, în special celui slav. Sinonimia teritorială (regională) foarte evidentă în ancheta lui M. Bartoli și identificabilă – parțial – în cea a lui R. Sârbu demonstrează clar existența unor diferențe între nord și sud. Iată câteva exemple în care vom cita cuvântul (cuvintele) înregistrat(e) de M. Bartoli și de R. Sârbu în Jieiăni (J), urmat(e) de cel (cele) înregistrate în Sușnievite sau (și) în celelalte localități din Valdarsa: **alúra** (J) – **lisnăc, lișnăc** (S) „alună”; **betăr** (J) – **stărat** (S) „bătrân”, „om în vârstă”; **căre** (J) – **brec** (S) „câine”; **četâte** (J) – **grad** (S) „oraș”; **depărte** (J) – **largo** (S) (împrumut din it.), **frășir** (J) – **iesen, ieșen** (S); n. de arbore: „frasin”; **găbir** (J) – **jut** (S) „galben”; **lăc** (J) – **iăzer** (S), **unt** (J) – **mast** (S) „grăsime” etc.

Alteori sinonimele împrumutate coexistă cu termenii vechi la vorbitori din aceeași localitate. Astfel, unii spun: **căp** – alții spun **glăva** (în J, S); **căpra** și **coze** (în S), **codru** și **brig** (în J), **făța** și **obraz** (în J, S); **maciră** și **smeli** (în J); **ml'ăre** și **med** pentru care un subiect din Gradine anchetat de Bartoli a făcut precizarea că primul termen este folosit de către bătrâni, iar cel de al doilea de către cei mai tineri; **merită** – **zaconi** (**pozaconi**) (în J, S), **mul'ăra** – **jensca** (**jennske**) (în J, S) etc. Ele nu se impun întotdeauna (Bartoli a înregistrat, de pildă, în L dubletul sinonimic slav **mehco** pentru cel moștenit

din lat.: **móle**, dar, se pare că, împrumutul nu s-a impus sau, cel puțin, nu s-a propagat în aria sudică a dialectului: Sârbu înregistrează numai termenul moștenit **móle**). Aceste sinonime nu se identifică cu ceea ce R. Sârbu numește **sinonimie contextuală interlingvistică** care se întâlnește la unii subiecți bilingvi aflați într-un anumit context situațional și care, pentru a se face mai bine înțeleși de către interlocutor, apelează la sinonime (croate, slovene etc.).⁶

O altă situație pe care am întâlnit-o este **sinonimia parțială** în care unul din termeni se specializează, ceea ce conduce la îmbogățire și nuanțarea exprimării: termenului vechi moștenit din latină **coperi** „a acoperi” (în general) îi corespunde sinonimul de origine slavă **ogární** „a acoperi cu pământ”, „a acoperi un vas”; subiecții anchetați de Bartoli în J și S au precizat: **cuperí cása** și **ogární óla**; la fel termenul moștenit din latină **spâte** are corespondente sinonimice parțiale pe **lopătuța** (împrumut slav) și pe **úmer** (moștenit din latină); subiecții lui Bartoli precizează că primul termen denumește toată partea dorsală a trunchiului: **spăta-i lopătuța** și **úmeru scupa** „spatele este partea inferioară și cea superioară, umărul, împreună”; **ân** (moștenit din lat.) și **let**, termen nou, înregistrat doar de Sârbu, folosit pentru exprimarea vârstei și a duratei: **âm sedemdeset și pet let** „am 75 de ani”; **acmó nâzad de sedem let a fost acasă** „a fost acasă acum șapte ani”.

O altă trăsătură a vocabularului actual al istroromânei privește de această dată graiul sudic, reprezentat, așa cum arătam, de vorbitorii localității Sušnjevite în ancheta lui Sârbu și de vorbitorii tuturor localităților istroromâne din Valdarsa în ancheta lui Bartoli. Este vorba de o serie de cuvinte moștenite din latină și de substrat (după unii cercetători) care, întocmai ca în meglenoromână, prezintă afereza lui a- (fenomen care nu se înregistrează în J). Pentru comparație vom cita în ordine termenii înregistrați de Sârbu și Bartoli în J, corespondentele lor din S (Valdarsa), și cele meglenoromâne: **acása** (J) – **câsa, căse** (S), mgl. **casâ**; **acață** (J) – **cață** (S), mgl. **căta**; **ajutâ** (J) – **jutâ** (S), mgl. **juta**; **aprinde** (J) – **prinde** (S); mgl. **prinde**; **aprope** (J) – **prope** (S), mgl. **propi**; **ascunde** (J); – **scunde** (S), mgl. **scunde**; **ascutâ** (J) – **scutâ** (S), mgl. **sculta**; **așteptâ** (J) – **ștepâ, ștepte** (S), mgl. **ștepta**; **așterne** (J) – **șterne** (S), mgl. **șterne**.

Această caracteristică arpopie istroromâna sudică, cea din Valdarsa, de meglenoromână și o diferențiază de cea nordică, vorbită în J, care reprezintă paralelisme cu dacoromâna, în special cu cea din regiunile vestice și centrale ale teritoriului său lingvistic. Ipoteza poligenezei coloniilor istroromâne aflate astăzi în peninsula Istria poate fi susținută, după opinia noastră, și de acest argument.

Pe lângă cuvintele ce aparțin fondului autohton și celui moștenit din latină, în istroromână s-a conservat și stratul de împrumuturi (vechi) slave, unele comune tuturor dialectelor românești⁷, altele comune cu dacoromâna⁸, iar altele, pe care le vom semnală în cele ce urmează, comune numai cu meglenoromâna⁹.

BĂČVA/BĂČVE, BĂŢVE¹⁰, s.f. „vas (de lemn); butori, putină” – mgl. **bócvâ**¹¹; **BRĂSLÂN**, s.m. „iederă” – mgl. brăšleân; **BODÍ, BODNEÍ**, vb. IV „a întepa”, a împunge” – mgl. **budâiés, budnés**; **BÓLÂN**, adj. „bolnav” – mgl. **bólan, bolen**; **BORI** (SE), vb. IV „a (se) lupta” – mgl. **buroás, âmburoás**; **BRADOVIŢE**, s.f. 1. „neg”; 2. „mamelon (la sân)” – mgl. **brăđavítâ, brăđuvítâ** „neg”; **BRĂNA/BRANE**, s.f. „grapă (de lemn)” – mgl. **brână**; **BRĂDVE**, s.f. „bardă” – mgl. **brăđvâ** „bardă dogorească”; **BRIG**¹², s.n. „munte; deal”; „pantă, urcuș” – mgl. **breag, breg**.

CLECNI, vb. IV „a îngeunuchia” – mgl. **clīcnes** „mă așez pe vine; CLUC, s.n. 1. „cheie, încuietoare”; 2. „cârlig pentru smuls fânul” – mgl. **cl'uc** „încuietoare; lacăt; broască, ușii”; COMĂR, s.m. 1. „tântar”; „musculită”; 2. „un fel de tăun” – mgl. **comar**; CORÎȚE, s.f. 1. „albie, copaie, covată” – mgl. **curită**; COVĂC, s.m. „fierar” – mgl. **cuvăc**; CRIV, adj. 1. „strâmb; nedrept”; 2. „vinovat” – mgl. **criv**; CUMPÎR, s.m. „cartof” – mgl. **cumpîr, cumpircă**.

ČUCNÍ, vb. IV „a ședea, a se așeza” – mgl. **čučnés, čučáiés** (în Huma).

DID, s.m. „bunic” – mgl. **ded, dead** 1. „bătrân”; „bunic”; 2. „străbun”; 3. „burtă de porc”; 4. „posadă (la moară)” și **deadă** „bunică” (în Liumnița); DÓSTA, adv. „destul” – mgl. **dósta**; DÚSA, s.f. „suflet” – mgl. **dúša** (în Huma); DVOR, s.n. „grajd”; „curte”, – mgl. **dvor** „curte”.

HĂRBĂT, s.n. „spate, spinare (de om, de animal)” – mgl. **arbét, răbét**.

IEJ, s.m. „arici” – mgl. **ej**; IS CRA/ISCRE, s.f. „scânție” – mgl. **iseră**; ISTINA, adv., adj. „adevărat” – mgl. **istina**.

JILA/JILE, s.f. „vena” – mgl. **jilā, jāba, jābe**, s.f. „broască” – mgl. **jābā**.

LASTAVIȚA/LASTAVIȚE, s.f. „rândunică” – mgl. **lastaviță, listuviță**; LISIȚA/LISIȚE, s.f. „vulpe” – mgl. **lisița**; LISNĂC, s.m. „alun” (în Valdarsa) – mgl. **lisnic**, „măr sălbatic” și **lušnāc**, 1. „nucă”; 2. numele unei păsări mici, aușel”; LOPĂȚIȚE, s.f. „omoplat” – mgl. **lopătiță**; LOV, s.n. „vânat” – mgl. **lov**; L'IUSPINĂ/L'IUSPINE, s.f. „coajă” – mgl. **l'iuspi**; L'UT, adj. „iute; ceva care ustura, pișcă limba” – mgl. **l'ut**.

MACNÍ, vb. IV „a mișca; a pune în mișcare; a deplasa; a duce ceva dintr-un loc în altul” – mgl. **mācnes** „duc, târai, car”; MĂCCA/MĂCKE, s.f. „pisică” – mgl. **māccā**; MĂGLA/MĂGLE, s.f. „ceață” – mgl. **maglā, moaglā**; MISLÍ, vb. IV „a gândi” – mgl. **mislés**.

NOSÍL(A), NOSÍL(E), s.f. 1. „targă (cu diferite întrebuințări)”; 2. p. ext. „năsălie” – mgl. **nusilā**.

OGNIȘTE, s.f. „vatră, cămin; locul în care se face focul; prelungirea cuptorului sau a sobei în afară, pe care se poate ședea sau dormi” – mgl. **ugniște**.

PISEÍ, vb. IV „a scrie” – mgl. **pisáiés**; PLIVÍ, vb. IV „a înota” – mgl. **pliváiés**; PODĂPRÍ, vb. IV „a propti, a rezema” – mgl. **putpároás (pudpároás), putpārās (pudpārās)**; PODLÓG, s.m. 1. „talpa încălțăminte; pingea”; 2. „petic, flec (în cizmărie)” – mgl. **pudlóg**; POL'ANA/POL'ĂNE, s.f. „poiană, luncă, pașiște; fânat” – mgl. **pul'anā**; POTÓC, s.m. și n. „râu, pârâu” – mgl. **potoc, pātoc, putoc**, n. topic; PRIATEL', s.m. „prieten” – mgl. **priiatel'**; PRITISNÍ, vb. IV „a presa, a apăsa” – mgl. **pritisnés, pritāsnés, prāstānés**.

ROBA/ROBE, s.f. „îmbrăcăminte, straie” – mgl. **rubā**.

SFIRÍ, vb. IV „a cânta din fluier”; „a cânta la foale (instrument muzical de suflat, confectionat din piele de oaie)” – mgl. **sfirés** „cânt din fluier”; SIROMĂH, adj. „sărac, sărman” – mgl. **siruma(h)**; SMRIȚE, s.f. „brădet, pădurice de brazi” – mgl. **smāreacā** „ienupăr, jneapăn”; SVET, s.m. și adj. „sfânt” – mgl. **svet** (numai în compunerea cu nume de sfinți: **Sveti Nicola, Sveti Ghiorgi**); SVITÍ, vb. IV „a lumina” – mgl. **sfités**.

SUMA/SUME, s.f. „lemn uscat, crengi sau (și) frunze uscate” – mgl. **sumā**, 1. „frunzele uscate ce cad de pe copaci”; 2. „coceanul porumbului care servește drept nutret pentru animale”; 3. „copăcel, copac mic”; 4. „pădure tânără de stejar, stejăriș”.

TOPÓLA/TOPÓLE, s.f. „plop” – mgl. **tupólá, tápólá**; TRBUH, TĀRBÚH, s.n. „burtă, foale, abdomen” – mgl. **tārbuh, trārbuh, trābușoarā**; TUTI, vb. IV „a bate, a lovi” (în Valdarsa) – mgl. **tuțaiés** „bat, ciocnesc (ouă etc.)”.

VADI, vb. IV „a scoate (cu limba, cu găleata etc.)” – mgl. **vādes** „curăț semnăturile de biruieni, scot buruienile (din semănături)”; VĀRTÍ, vb. IV „a (se) învărti” – mgl. **vārtēs, āmvārtēs**; VERA/VERE, s.f. 1. „credință, confesiune”; 2. „fidelitate; lealitate” – mgl. **verā**; VIKÉÍ, vb. IV, 1. „a striga, a țipa, a plânge”; 2. „a chema, a striga (pe cineva)” – mgl. **vicāiēs**; VÍLA/VÍLE, s.f. „furcă (de fier) pentru strânsul fânului” – mgl. **vilā**; VRBA/VRBE (VĀRBA/VĀRBE), s.f. „nuia de salcie” – mgl. **vrābā, vārbā**, „salcie”.

ZET, s.m. „ginere” – mgl. **zet**.

După cum se poate observa, din cei peste 60 de termeni de origine (veche) slavă comuni istroromânei și meglenoromânei, 41 sunt substantive – **toate înregistrate în Valdarsa, în graiul sudic**, iar unele dintre ele și în cel nordic – și aparțin următoarelor categorii onomasiologice: I. **Casă, curte; obiecte casnice; îmbrăcăminte, încălțăminte** (9): *cl'uc*, *dvor ogniste*; *băčva/băčve*, *brădvē*, *corite*, *nosil(a)/nosil(e)*; *podlog*, *roba/robe*; II. **Agricultură, unelte agricole** (2): *brāna/branē*, *vila/vile*; III. **Floră; plante de grădină** (9): *brāšlean*, *lisnāc*, *liuspina/liuspine*, *pol'ane*, *smričē*, *suma/sume*, *topola/topole*, *vrba (vārba)/vrbe (vārbe)*; *cumpir*; IV. **Faună** (7): *comar*, *iej*, *jāba/jābe*, *lasavița/lastavițe*, *lisița/lisite*, *māčca/māčke*; *lov*; V. **Forme de relief, ape, fenomene naturale** (3): *brig*, *māgla/magle*, *potoc*; VI. **Corpul uman și al animaleor** (5): *bradovite*, *hārbāt*, *jila/jile*, *lopātițe*, *trbuh (tārbuh)*; VII. **Viața spirituală** (3): *duša/dușe*, *svet*, *vera/vere*; VIII. **Relații sociale** (3): *did*, *priatel'*, *zet*.

Celelalte categorii gramaticale sunt reprezentate prin adjective: *bolān*, *criv*, *l'ut*, *siromah*; verbe, (majoritatea lor indică acțiuni concrete): *bodí*, *borí (se)*, *clecní*, *čuční*, *macní*, *piseí*, *pritisní*, *sfirí*, *tuťi*, *vadí*, *vikeí*, iar unul singur o acțiune abstractă – *mislí*; adverbe: *dosta*.

După opinia noastră, numărul relativ mare al acestor termeni comuni celor două dialecte, ca și răspândirea lor cu precădere în anumite arii geografice și în domeniile onomasiologice menționate, indică faptul că, într-o anumită perioadă din evoluția acestora, contactul lingvistic cu slavii de sud – de sorginte exclusiv populară, orală – se va fi realizat pentru o parte dintre vorbitorii lor (pentru unii vorbitori ai graiului meglenit din localitatea Huma¹³ și pentru o parte a celor ce aparțin graiului sudic – din Valdarsa al istroromânei), într-o zonă de interferență dintre graiurile de tip sud-slav oriental (bulgaro – macedonean) și cele de tip sud-slav occidental (sârbo – croat), zonă ce se plasează în regiunea Timok – Prizren¹⁴.

Câțiva termeni de origine (veche) slavă sunt comuni cu aromâna¹⁵ și meglenoromâna¹⁶: COCÓT, s.m. „cocoș”, ar. **cucót**, mgl. **cucót, căcoát**; GĀRCLĀN, s.n. „gâtlej”, ar. **gārgālān, gārgāleān**, mgl. **gārtlān, gārgālān**; LIPA/LIPE, s.f. „tei”, ar., mgl. **lipā**, iar doi se înregistrează în dacoromână (regional) și în meglenoromână: BUMBĀR, s.m. „bumbar”; „gândac de luna mai”, dr. reg. (Banat) **bombār**; mgl. **búmbar și búmbār** „gândac”; (la albine) „trântor”; **búmbār – veardi** „cărăbuș”; U'SNA/USNE, s.f. 1. „buză”; 2. „gură” (a unui râu); loc de confluență; 3. „gură; gaură, orificiu, deschidere”, dr. reg. (Banat) **usnā** „margine, lizieră (de sat, de pădure etc.); „margine, buză a unei răni”, mgl. **usnā** „buză”.

În afară de cuvinte aparținând substratului, moșenite din latină sau vechi slave, în istroromână au pătruns împrumuturi noi slave sau de alte origini, italiană, în special. De pildă, în terminologia gradelor de rudenie, deși s-au păstrat unii termeni moșteniți din latină (**frate**, **sora**, **fil'a**, **fil'iu**) alții au fost înlocuiți de temeni împrumutați fie din graiuri sud-slave: **maia** „mamă”, **caia** „tată”; **teta** „mătușă”; **strina** „mătușă (sora tatălui)”, **uit** „unchi (fratele mamei)” **uina** „mătușă (sora mamei)” sau din italiană: **cuiin** „verișor”, **cuiina** „verișoară”; **cunat**, **cunado**, care însă nu l-a eliminat pe cumnat (< lat. **cognatus**); **nona** „bunică”, **nono** „bunic”. Una dintre explicațiile adoptării împrumuturilor în situația prezentată ar putea fi căsătoriile mixte.

Un număr important de termeni se referă însă la noi realități impuse de modernizarea societății, printre aceștia amintim: **adrés** „adresă”, **bira** „bere”, **café** „cafea”, **caștelarie** „cancelarie, birou”; **comisie**; **curiera** „autobuz”; **frijider**; **garaj**; **gripa**; **hidrofor**; **lectrica** „curent electric”; **mehanca**; **operirui (se)** „a se opera”; **pelețilina** „penicilină”, **polițai**, **poșta**, **presion** „hipertensiune arterială”, **tableta** „pastilă”, **teren** etc.

În concluzie, putem aprecia, pe baza analizei materialului oferit de anchetele lui R. Sârbu, comparate cu rezultatele anchetei efectuate la începutul acestui secol de M. Bartoli, că schimbările intervenite în structura vocabularului istroromân, (în graiul nordic, mai ales) sunt lente și nu pun în primejdie, sub acest aspect, într-un viitor previzibil, „viața” cuvintelor vechi istroromâne. Totuși, este de presupus că folosirea dubletelor sau a tripletelor sinonimice noi, slave în special, de către vorbitori aparținând categoriilor de vârstă mai tinere va determina în timp mutații esențiale în însăși structura vocabularului istroromân.

Această recurgere la folosirea sinonimelor împrumutate din limbi sau dialecte învecinate, alături de intervenția slavă în morfosintaxa dialectului, vor constitui, fără îndoială, factori care vor putea conduce la dezagregarea sistemului istroromânei.

Termeni moșteniți din latină înregistrați în vocabularul actual al istroromânei

1. Substantive

ABIRA: lat. *alvina*, în J.: **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli**; sin. (în Vladarsa) *čelīte* (< sl.), **Bartoli**; dr., mgl. *albină*, ar. *alghinā*; ĀC: lat. *acus*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *ac*; ALURĂ: lat. *abellona* = *abellana*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J și sin. *lišnāc*, *lišnāc* (< sl.) în Valdarsa: **Bartoli**; dr., ar. *alunā*, mgl. *lunā* (și sin. *lišnac*, *lušnjac*); ĀL': lat. *alium*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.; sin. *česān*, în S, în concurență cu *āl'*: **Bartoli**; dr. (reg.) *ai*, ar. *al'iu*, mgl. *al'*; AN, pl. ĀN: lat. *annus*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.: **Bartoli**; în concurență cu *let* (< sl.), folosit astăzi la exprimarea vârstei, a duratei: *Ām sedemdeset și pet let* = am 75 de ani; *acmo nazād de sedem let a fost acāsa* = acum 7 ani (cu șapte ani în urmă) a fost acasă, **Sârbu – Frățilă**¹, 183; dr., ar., mgl. *an*. ĀPA: lat. *aqua*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *apā*; ASIR: lat. *asinus*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.: **Bartoli**; dr. *asin*.

ĀRPA „piatră”: lat. *ripa* „mal al unei ape curgătoare”; „mal, țărm, coastă, **Sârbu – Frățilă**², gen. **Bartoli**; mgl. *roapā* „piatră”; „mal, povârniș”; cf. și dr. *răpā*.

BESĖRECA: lat. *basilica*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu var. *besĕrica*, *besĕreca* în J, *baserica* în S, B, C, Gb, N, Sc, **Bartoli**; sin. *țarcva* < scr. *crkva*, **Sârbu**¹; dr. *biserică*, ar. *biserică*, mgl. *băsearică*; BO: lat. *bovus* (= *bos*, *bovis*), **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**.

CĂ, pl. CĂL': lat. *caballus*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.: *ca*, art. *calu*, **Bartoli**; dr., ar., mgl. *ca*; CĂLE, pl. CĂL': lat. *callis*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J, L, **Bartoli**; dr., ar. *cale*, mgl. *cali*; CĂP: lat. *caput*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli** cu dubletul sinonimic *glăva* înregistrat în B, Gb, L; var. *glāv*, pl. -ure < scr., slov. *glava* este înregistrată de **Sârbu – Frățilă**¹, CĂPRA, -E: lat. *capra*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli** cu dubletul sinonim *coje* în S, N, Sc („căpre ali coja” = capră sau coja (< *coza < scr. *koza*), **Bartoli**; dr., ar., mgl., *caprā*; CARBŪR, pl. CARBŪR: lat. *carbo*, *carbonis*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**, cu var. *crbūr* (r silabic) în J; dr., ar. *cărbune*, mgl. *cărbūni*; CĂRNE: lat. *caro*, *carnis*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr., ar. *cărne*, mgl. *cărni*; CĂSA, -E: lat. *casa*; în Valdarsa: *căse*, în S și *cāsa*, în B, Gb, Gd, K, L; **Bartoli**; dr., ar., mgl. *cāsā*; CĂȘ: lat. *caseus*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr., mgl. *caș*, ar. *cașu*; CĂRE, pl. CĂRE: lat. *canis* **Sârbu – Frățilă**¹, sin. *brec* în S; **Bartoli** înregistrează în J dubletul lui *căre*: *brec*, iar în Valdarsa exclusiv termenul *brec*; dr. *căine*, reg. *câne*, ar. *câne*, mgl. *coini*, *câne*, *cōni*; CL'AG: lat. *clagum, **Sârbu – Frățilă**¹, dr. *chiag*, ar. *cl'eag*, mgl. *cl'ag*; CL'EPT, -URE: lat. *pectus*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J, S, N, Sc; dubletul sinonimic: *stumīgu* (= it. *petto*) în S, iar în Gb și L exclusiv *stumīgu*; CODE, -E: lat. *coda* = *cauda*, **Sârbu – Frățilă**¹, în S și CODA în J și în toate localitățile din Valdarsa, cu excepția localității S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *coadă*; CODRU, -I: lat. *quodrum (= *quadrum*) cu sensul de „codru”, **Sârbu – Frățilă**¹, 161; „munte, **Bartoli** 107, 123 (= it. „monte grande”) gen., concurat de dublete sau triplete sinonimice: *codru – brīgu* (< scr. *brig*) în J. și Sc,

codru – *brig* – *gora* (< cr. *gora*) în Gb și Gd și chiar dispărut în L, unde s-a înregistrat doar *brig*: **Bartoli**, 123. Cu același sens, evoluat din cel de „bucată de formă pătrată”, „pădure având forma de pătrat sau de dreptunghi”, „munte împădurit” și, prin extensie, „munte”, se înregistrează în dr. și ar.: *códru*; în mgl. sensul lui *códru* a rămas apropiat de sensul etimonului: „bucată (în formă de pătrat sau dreptunghi)”, „piață (de formă geometrică) în care se adunau locuitorii unei așezări”, CUMNĂȚ, pl. CUMNĂȚ: lat. *cognatus* și sin.: CUNĂDO, CUNĂȚ, (< it. *cognato*, friul. *cunat*), **Sârbu** – **Frățilă**¹, **Bartoli** 108 înregistrează în J *cumnăta* (fem.), *cunăda*, *cunădo*, iar în celelalte localități numai *cunădo*, *cunăde*; CUPTOR, -E: lat. *coctorium*, **Sârbu** – **Frățilă**¹; dr. *cuptor/coptór*.

ČER, -URE: lat. *caelum*, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în J, N, Sc și var. TER în S, **Bartoli**; ČETATE, CETĂȚ „oraș”: lat. *civitas*, -tis, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în J, concurat de termenii *fin loc* și *lepo mesto* (< scr. *lepo mesto*); în N, Sc este concurat de *grăd* (< scr. *grad*); în S se înregistrează numai *grăd* (*Rika-i un mușat grăd* = Rijeka este un oraș frumos): **Bartoli**.

DOMN „dumnezeu”: lat. *dominus*, sin.: BOG (< scr., slov. *bog*), **Sârbu** – **Frățilă**¹; gen.: *dómnu*, știe, **Bartoli**; dr., mgl. *domn*, ar. *domnu*; DRĂC, DRĂC „drac”: lat. *draco* „șarpe; balaur”, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în J, B, Gb, Gd, N, Sc, **Bartoli**; DUMIRECA, DUMIREC: lat. *domenica*, în S, **Sârbu** – **Frățilă**¹, gen., **Bartoli**, cu var.: DUMIREȚE în S, N.

FĂȘA, pl. FĂȘ: lat. *fascis*, cf. și it. *fascie*, **Sârbu** – **Frățilă**¹, gen., cu dubletul sinonimic *povoi* (< scr. *povoj*) în J și S; FĂȚA: lat. *facia* (= *facies*), sin.: OBRĂZ, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în J și S, **Bartoli**, dr., ar., mgl. *fătă*, sin.: *obráz*, mgl. *ubráz*; FEĆÓR, pl. FEĆOR: lat. *fetiolus, **Sârbu** – **Frățilă**¹, gen., **Bartoli**, dr. *fecior*, ar., *ficiór*, mgl. *ficór*; dim.: *fećoric*: *fećór* + suf. -ic, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în S, **Bartoli**; FET, FET: lat. *fetus*, **Sârbu** – **Frățilă**¹; dr. *fât*, ar., mgl. *fer*; FETA, -E: lat. *feta*, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în J, Gb, Gd, C, Sc și var.: FETE în S și N, **Bartoli**, der.: *fetina*: *feta* + suf. -ina, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în J, S, **Bartoli** și *fetița*: *feta* + suf. -ița, **Sârbu** – **Frățilă**¹; în J, S, **Bartoli**; FICĂȚ, FICĂȚ: lat. *ficatum*, izolat din *jecun ficatum* „ficat de găscă îngăsată cu smochine”, **Sârbu** – **Frățilă**¹; dr. *ficat*, ar. *hicát*; FIL', pl. FIL': lat. *filius*, **Sârbu** – **Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr. *fiu*, ar. *hîl'iu*, mgl. *il'* și *hil'* în Tr; FIL'E, pl. FIL'E: lat. *filia*, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în S: **Bartoli**; dr. *fiică*, ar. *hi'il'e*, mgl. *il'ă*, în Tr; FIR „fân”: lat. *fenum*, **Sârbu** – **Frățilă**¹, gen., și cu var. *fâr* – *fîr* în L: **Bartoli**; dr. *fân*; FOLE „burtă, abdomen”: lat. *follis* „burduf”, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în J: **Bartoli**; sin. (în Valgarsa): *trbuh*; dr. (reg.), ar. *foale*, mgl. *foali*. FL'ER, -URE: lat. *ferrum* (cu intercalarea *l* lui *l* între labială și iot), **Sârbu** – **Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr. *fier*, reg. *hier*, ar. *her*, mgl. *ier* și *her*, în Tr; FOC, -URE: lat. *focus*, **Sârbu** – **Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr., ar., mgl. *foc*; FOL'A, pl. FOL' „foaie”, „frunză”: lat. *folia*, pl., devenit sg. al lui *folium*, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în S, B, C, Gd, L, N cu dubletul sinonimic *frundza*: lat. *frondia* (= *frons*, *frondis*), (o *fol'e de hrast* – o *frunze de trs*), în S, B, C, L, N, Sc (*fol'a și frunza de hrast, de trs* – tot *ura* = *frunza* și *frunza de trestie* – este tot una); dr. *foaie*, ar. *foal'e* „foaie” și dr., mgl. *frúnză*; FOME: lat. *fames*, -is, **Sârbu** – **Frățilă**¹, în S: **Bartoli**; dr., ar. *foame*. FRAG, FRAJ: lat. *fragum* sau un sg. masc. *frag*, pl. *fragi* de la *fragă* < lat. *fraga*, **Sârbu** – **Frățilă**¹; dr.

fragă, pl. *fragi*, mgl. *fragă, numai la pl. în top. *Frajil'* „la Fragi”, în Nt; FRĂSIR, pl. FRĂSIR: lat. *fraxinus*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J: **Bartoli**; sin.: *iesen*, în S, B, C, N, **Bartoli**; dr., mgl. *frâsin*, ar. *frâpsin*; FRĂTE, pl. FRĂȚ: lat. *frater, fratris*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr., ar. *frate*, mgl. *frati*; FRUNȚE, FRUNȚ: lat. *frons, frontis*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr., ar. *frunte*, mgl. *frûnti*; FURCA, FURKE: lat. *furca*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu forma *furke* în S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *furcă*; FUS, -URE: lat. *fuscus*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr., ar., mgl. *fus*.

GALEȚA, pl. -E: lat. *galleta*, **Sârbu – Frățilă**¹; dr., ar., mgl., *găleată*; GALÎRA, pl. GALIR: lat. *gallina*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J, C, Gd, L, Sc și *galire* în S, B, Gb, N: **Bartoli**; GRĂV „grău”: lat. *granum*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J: *grăvu* și *grău*, în J și S (**Bartoli**); dr. *grău*, ar. *grân*, mgl. *grân*, *groan*; GURA, -E: lat. *gula*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu var. *gure* în S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *gură*.

ĞERÚCL'U, pl. ĞERÚNCL' (JERÚNCL'): lat. *genuc(u)lum* (= *geniculum*), DEX; *jenúcl'u* gen.; în L: *zerúnc'l'u* (**Bartoli**); dr. *genunche*, ar. *dzinúcl'u*.

IARBA: lat. *herba*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. și var.: *iârva* în J, Sc, *iârbe* în S, **Bartoli**; dr., ar., mgl. *iarbă*; IARNA, pl. IERN: lat. *hiberna*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr., ar., mgl. *iarnă*; IRIMA, pl. -E: lat. *anima*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu forma *irima* în S: **Bartoli**; dr., ar. *inimă*, mgl. *inimă*, *inăma*.

JĂJET, pl. -E: lat. *digitus*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**; dr. *déget*, ar. *dézet*, *deázit*, mgl. *zeázit*; JANA, -E: lat. *genna*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. cu forma *iânę* în S: **Bartoli**; dr. *geană*, ar. *dzeană*, mgl. *zeană* cu sensul de „sourcede” (cf. DDA²); JI NJIRA, -E: lat. *gingina, cf. *gingină* în Maramureș „idem”: **Sârbu – Frățilă**¹, în J: *jinjîre* (= it. „dove crescono i denti”), **Bartoli**; dr. *gingie*, ar. *dzindzîe*.

LĂC: lat. *lacus*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J; sin. *iăzer* (în S): **Bartoli**; dr., ar., mgl. *lac*; LEMN, LEMNE: lat. *lignum* (de lemne de face *carbur*, **Sârbu**, 72), dr., mgl. *lemn*, ar. *lemn*.

L'EPUR: lat. *lepus*, -*aris*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., **Bartoli**.

MĂMA: lat. *mamma*, sin.: *maia* (< sl.), **Sârbu – Frățilă**¹; este posibil ca termenul *măma* să fie un dacoromânism, deoarece **Bartoli** a înregistrat în toate localitățile anchetate numai termenul împrumutat din dialecte sud – slave: *măia/măie*, iar la **Sârbu**, 96 subiectul anchetat folosește ambii termeni: *Măma lui ie tu. On ęe doșao / .../ mămu posiet. Verit-a așa măia posieti si familia oanc* (= Mama lui e aici. El a venit /.../ să-și viziteze mama. A venit așa să-și viziteze aici mama și familia); MUL'ĂRA/MUL'ĂRE, MUL'ĂRA/MUL'ĂRE: lat. *mulier*, -*eris*, **Sârbu – Frățilă**¹; **Bartoli**; înregistrează doar formele cu -*l'* -; *mul'ăra* în J și *mul'ęre* în Valdarsa, iar ca sin.: *jensca* (it. *donna*), *gospa* (it. *signora*) în J și *jenske*, *măite* (= it. *moglie*), în S; dr. *muiere*, ar. *mul'eare*, mgl. *mul'ari*; MUSL'IU, „mușchi vegetal”: lat. *musculus, -*um*/*muscus*, -*um* „mușchi la copaci, pe pietre etc.”; **Sârbu – Frățilă**², dr. *mușchi*, ar. *mușci-l'u*; MUSTĂȚA/MUSTĂȚE: lat. *mustacea, **Sârbu – Frățilă**¹, dr., ar., mgl. *mustăț*.

NĂP: lat. *napus*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J: **Bartoli**; dr. *nap*; NÂS: lat. *nasus*, **Sârbu – Frătilă²**; dr., ar., mgl. *nas*; NE (NEVE, NEA): lat.: *nix, nivem*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.; sin. *sněhu* (< sl.), în S.: **Bartoli**; dr. (reg.) *nea*, ar., mgl. *neauă*; NOPTȚ: lat. *noctem*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., sin.: *noč* (< sl.) în N, **Bartoli**; dr., ar. *noapte*, mgl. *noapti*.

OIE: lat. *ovis, ovem*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., **Bartoli**; dr., ar., mgl. *oaie*; OLA/OLȚ: lat. *olla*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., **Bartoli**; dr., ar., mgl. *oală*; OM: lat. *homo*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., sin.: *cristian* (în J și Valgarsa), **Bartoli**; OS: lat. *ossum*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *os*.

PÂIE: lat. *palea*, **Sârbu – Frătilă¹**, dr. *paie*, ar. *pal'e*, mgl. *pal'ă*; PÂMA/PÂME: lat. *palma*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., **Bartoli**; dr., ar., mgl. *pălmă*; PÂR: lat. *palus*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *par*; PÂSERȚ: lat. *passer*, **Sârbu – Frătilă¹**; dr. *pasăre*; PÂT: lat. *pattus* < gr. *patos* „pas”, „chemin battu”, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., **Bartoli**; dr., ar., mgl. *pat*; PÂRE: lat. *panis*, **Sârbu – Frătilă¹**; gen.; sin. *hleb* (< sl.), în J, Sc, **Bartoli**; dr. *pâine, pâne* (reg.), *pâre*, ar. *pâne*, mgl. *păne, poaini*; PECURĂR: lat. *peccorarius*, **Sârbu – Frătilă¹**; în J; sin.: *ovcăr, păstir* „cel ce păzește oile” (în J și în Valgarsa: C, N); PEDŪCLȚ: lat. *peducullus*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.: **Bartoli**, cu forma *peducăl'* în N; dr. *păduche*, ar., mgl. *pidŭcl'u*; PEMÎNT: lat. *pavimentum*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.: **Bartoli**; dr. *pământ*, ar. *pimintu*, mgl. *pimînt*; PEŢA/PEŢE: lat. *pinna*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J: **Bartoli**; dr. *pană*, ar., mgl. *peană*; PEŢȚ: lat. *pira*, **Sârbu – Frătilă¹**; sin.: *hruşva* (< sl.), în S, N, **Bartoli**; dr. *pară*, ar., mgl. *peară*; PIȚOR: lat. *petiolus*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.: **Bartoli**; dr., mgl. *pićór*, ar. *kicór, cićor*; PL'EPT: lat. *pectus* „cu epenteza lui I între p și i”, **Sârbu – Frătilă¹** și CL'EPT, în J, S, N, Sc, **Bartoli**; sin.: *stumigu* (= it. *petto*), în S, Gb, L, **Bartoli**; dr. *piept*, reg. *kiept*; ar., mgl. *kept*; PLOIȚ: lat. *plovía = *pluvia*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.: **Bartoli**; dr., ar. *ploaie*, mgl. *plóaiă*; PORC: lat. *porcus*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.: **Bartoli**; dr., mgl. *porc*, ar. *pórcu*; PRIMAVEȚȚ: lat. *primavera*, **Sârbu – Frătilă²** (în S) și PRIMAVEȚA (în J), sin.: *mlado leto* (< sl.) în S, *prólicí* (< sl.), ar., mgl. *primăveără*; PUL: lat. *pulleus = *pullus*; **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *pui*, ar. *pul'iu*, mgl. *pul'*; PŪMÂN: lat. *pugnus*, **Sârbu – Frătilă^{1,2}**, în J, S: **Bartoli**; dr. *pumn*; PUPA/PUPE: lat. *pulpa*, **Sârbu – Frătilă¹**, în S, L, N, Sc: **Bartoli** și sin. *kićița* (< sl.), în C, L, N, Sc; *riba de picor* (< sl. *riba* + *picor*), în C, Gb, Gd; *grosa cărne*, în J: **Bartoli**.

SĂC, pl. SĂC: lat. *saccus*, **Sârbu – Frătilă¹**; termenul generic pentru „sac” la **Bartoli** este *brşa* (din it. *borsa brsa*, cu *r* silabic, sub influența sârbocroată – n.n.), în J, S, N, iar ca termen specializat sac înseamnă o „plasă specială pentru prins pește” (= it. una rețea din pesca), în S, N; dr., ar., mgl. *sac*; SĂPA: lat. *sappa*, sin. *sapŭn*, *sapón* (< *sapa* + suf. -on), ca și în Banat, **Sârbu – Frătilă¹**, 221; **Bartoli** înregistrează numai *motica* (< sl.) în J și *săpun* (< sl.) în Valgarsa (S, B, Gb, L); SĂRCINA, pl. SĂRCIN („sarcină (de fân)”: lat. *sarcina* „care trebuia să devină *sarcina*; *n* din silaba finală se explică prin disimilarea parțială față de *r* din prima silabă. Poate fi și un împrumut din it. *sarcina* (inv.)”, **Sârbu – Frătilă¹**, 221; **Bartoli** înregistrează în Valgarsa numai forma rotacizată: *sarcira* (B, Gb, Gd), *şarcira* (S), cu o singură excepție: B, unde se înregistrează și *sarcina*; dr. *sarcină*; SĂRE: lat. *sallis*, **Sârbu – Frătilă¹**,

gen.: **Bartoli**; dr., ar., sare, mgl. sari; SĂNJE: lat. *sanguis*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.: **Bartoli**, cu formele *sânze*, *șanje* în S și *senje* în B și Gb, unde se înregistrează și *sânje*; dr. *sânge*, ar. *sândze*, mgl. *sânzi*, *soanzi*; SCĂND „masă”: lat. *scamnum* „scaun”. Sensul de „masă” este sub influența s. -cr. *sto* „masă”, **Sârbu – Frățilă**¹, 221; **Bartoli**, 132 înregistrează pe *scand* atât în J, cât și în Valdarsa cu sensul de „tavolo piccolo de tre piedi” = scaun mic cu trei picioare și numai în L *scandu* „scanno” e anche „tavola”; ar. *scamnu* „scaun”, mgl. *scand* „scaun”; „masă”; SECĂRA: lat. *secale*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J; B, Gb, Gd, L, Sc și SECĂRE, în S, N: **Bartoli**; dr. *secară*, ar., mgl. *sicară*; SECŪRE, pl. SECŪR: lat. *securis*, **Sârbu – Frățilă**¹, în L, Sc: **Bartoli**; dr. *secure*, mgl. *sicŭri*; SEMÎNȚA 1. „sămânță”, 2. „chiag (pentru pus în lapte)”: lat. *sementia*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J; B, C, Gb, Gd și SEMINȚE, în S și N: **Bartoli**; dr. *sămânță*, ar., mgl. *siminție*; SĖRA: lat. *sera*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.: **Bartoli** (în Sc mai apar și formele *săra*, *sere*); dr., ar., mgl. *seară*; SEV: lat. *sebum*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. (cu excepția localității N, unde se înregistrează forma *seu* și sin.: *usoc* < s. -cr. *vosc* „ceară”): **Bartoli**; dr., ar., mgl. *seu*; SOCRU: lat. *socer*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu forma SOCRU în S: **Bartoli**, care a înregistrat și femininele *socra* și *socre* (aceasta din urmă în N); dr., ar., mgl. *socru*; SOMN: lat. *somnus*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.: **Bartoli**; dr. *somn*, ar. *somnu*; SORA, pl. SORĂR: lat. *soror*, sin. *sestra* (< s. -cr. *sestra*), **Sârbu – Frățilă**¹; dr., ar., mgl. *soră*; SÓRE: lat. *solem*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu var. SORĖ în S: **Bartoli**; dr., ar. *soare*, mgl. *soari*; SPĂTE: lat. *spathae*, pl. lui *spatha*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu var. SPATĖ în S: **Bartoli**; dr. *spate*, ar. *spată* „numai în compusul dintr-un joc copilăresc cu luatul în spate: *lăsă – spătă*”, DDA², 1104, mgl. *spătă*.

ȘARPE, pl. ȘĂRP: lat. *serpens*, **Sârbu – Frățilă**¹; **Bartoli**, 132, înregistrează: *șarpe* în B, Gb; *șerpu* în L, Sc, *șarpe* în J, cu precizarea subiecților că este „negru, cel mai lung și cel mai gros”; ca sin. parțiale: *cațca*, în J, *cačca* în B, Gb, L, Sc însemnând o varietate de șarpe (it. *biscia*, il piú sotile) și *pavucu/pavugu* „șarpe alb, mai gros decât *cațca/cačca*” în J; L, Sc; dr., ar. *șarpe*, mgl. *șarpi*; ȘOAREC, pl. SOREC: lat. *sorex*, -icis, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu forma ȘOREȚ (U) în S: **Bartoli**; dr. *șoaric*, *șoarece*; ar., mgl. *șoaric*.

TOMNA, -Ė: lat. (*autumna*), **Sârbu – Frățilă**¹, în J și sin. *pozímac* (< sl.), în Valdarsa (S, N): **Bartoli**; dr., ar. *toamnă*.

ÚMER, pl. ÚMER: lat. *humerus*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. (= it. „la parte suriore delle spalle”): **Bartoli**; dr. *úmar*, ar., mgl. *númir*; ÚNGL'A, pl. ÚNGL'I: lat. *ungla* = *ungula*, **Sârbu – Frățilă**¹, în C, Gb, Gd și ÚNGL'Ė în J; S, B, L, N, Sc: **Bartoli**; dr. *únghie*, ar. *úngl'e*, mgl. *úngl'ă*; UNT: lat. *unctum*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J și sin. *mast* (< sl.) în Valdarsa (S, N) (= it. *grasso*): **Bartoli**; dr., mgl. *unt*; URÉCL'Ė, pl. URÉCL' în B: **Bartoli**; dr. *urèche*, ar. *ureácl'e*, mgl. *ureáclă*; URZICA, pl. URZIC: lat. *urdica*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J: **Bartoli**; dr. *urzică*, ar. *urdzică*, mgl. *urdzică*; USA, pl. UȘ: lat. *ustia, plural devenit sg. al lui *ustium* = *ostium*, **Sârbu – Frățilă**¹, în N, Sc, USE în J, UȘĖ în S și în celelalte localități din Valdarsa: **Bartoli** (la care termenul are și sensul de „poartă”), dr., mgl. *ușă*, *use*.

VĂCA, pl. -KE: lat. *vacca*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J și Valgarsa, cu excepția localităților S și N, unde se înregistrează forma VĂKE: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *văcă*; VĂLE, pl. VĂL: lat. *vallis*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J, Gb și VĂLE în S, N: **Bartoli**; sin.: *prevală* în J și L, *lug* (< sl.) în B, C, Gb: **Bartoli**; VERA, pl. -E: lat. *vera* = *ver* „primăvară”, **Sârbu – Frătilă¹**, în J; B, C, Gb, Gd, L, Sc și VERE în S, N: **Bartoli**; dr. *vară*, ar., mgl. *veară*; VERZA, pl. -E: lat. *vir(i)dia* (sin.: *capuz* < sl.), **Sârbu – Frătilă¹**, gen., cu var. VERZE în S, N: **Bartoli**; dr. *varză*, ar. *verdzu*, mgl. *verdzu*; VINT, pl. -URE: lat. *ventus*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J; S, Gd și sin. *bora*, *bore* (< lat.: *boreas*), care circulă în toate limbile balcanice, ca și în dialectele aromân și meglenoromân cu același sens: „vânt puternic din nord – est”; *crivăt* – n.n.) în S, și N: **Bartoli**; ar. *bora*, mgl. *boari* (cf. dr. *boare* „adiere de vânt”); VIR: lat. *vinum*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.: **Bartoli**; dr., mgl. *vin*, ar. *jîn*; VÍRER: lat. *Veneris (dies)* (sin. *pétac* < sl.), **Sârbu – Frătilă¹**, în J și *petăc* în S, Sc: **Bartoli**; dr. *vineri*, ar. *viniri*, mgl. *vinir*.

ZEMA: lat. *zema*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J: **Bartoli**; ZI, pl. ZILE: lat. *dies*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J și sin. *dăn* în S: **Bartoli**; dr. *zi*, ar. *dzî*, *dzîuă*, mgl. *zúuă*.

2. Adjective

ĂB, -A: lat. *albus*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., mgl. *alb*, ar. *albu*.

BETĂR, -A: lat. *betranus* (= *beteranus*), **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; sin. *starăt*, în Valgarsa: *betăr* și *starat* (în S, B, Gb, L, Sc): **Bartoli**; dr. *bătrân*, ar. (rar) *bitărnu*, mgl. *bitoárn*, *bitárn*; BUR, -A: LAT. *bonus*, -a, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *bun*, -ă.

CĂD, -A, -E: lat. *cal(i)du*, -a, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., mgl. *cald*, ar. *caldu*; CRUD, -A: lat. *crudus*, -a, sin. *presân*, *presna*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J; S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *crud*; CURĂT, -A: part. lui *curá*: lat. *curare*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *curát*.

DULCE: lat. *dulcis*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *dúlce*, ar. *dúlte*, mgl. *dúlți*.

GĂBIR, -A: lat. *galbinus* (sin.: *jut*, în S), **Sârbu – Frătilă¹**, în J și *jut* în S, N: **Bartoli**; dr. *gálben*, ar., mgl. *gálbin*; GRĂS, -A: lat. *grassus* (= *crassus*), -a, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**.

MUȘĂT, -A: autohton, **Russu**, 363 – 364 (etimologia propusă de **Sârbu – Frătilă¹**: **(in)frumușat* < lat. **(in)formoseatus* nu este convingătoare); gen. **Bartoli**.

NEGRU, NEGRE, NEGRO: lat. *niger*, *nigra*, *nigrum*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *negru*.

ORB, -E: lat. *orbis*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.; sin.: *čorav* (< sl.) în J și Sc, *slip* (< sl.) în Sc, **Bartoli**; dr., mgl. *orb*, ar. *orbu*; ORZ: lat. *hordeum*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J; sin. (în Valgarsa): *iečmíc* (< sl.) **Bartoli**; dr., mgl. *orz*, ar. *ordzu*.

PLIR, -A, -O: lat. *plenus*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar. *plin*; PUȚIN, -A: lat. **putinus*, *pittinus*, **Sârbu – Frătilă¹**, concurat de împrumuturile slave *zălíc*, în B, C, Gb, Sc și *mrva*, în J (*o mrva de carne* = puțină/o bucățică/de carne): **Bartoli**; dr., ar. *puțin*, mgl. *puťoán* (rar; cel mai folosit termen este *uneác*, *neac*).

RACE/RATE (în S): lat. *recens* „proaspăt”; „recent”, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *rece*, ar. *rate*, *arațe*, mgl. *rați*; ROIȘU, -A: lat. *roseus*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**, concurat de *crvóv* (< sl.) în S și de *crvavno* în N; dr. *roșu*, ar. *roșu*, *aroșu*, mgl. *roș*.

SATUL, -A: lat. *satuluis*, **Sârbu – Frătilă¹**, **Bartoli** a înregistrat formele *satú* („cu u deschis”) în J; B, C, Gb, Gd, L, Sc), *şatú* (S), rezultate din influenţa sârbo – croată asupra cuvântului menţionat, cu transformarea lui *-l* final în *-o*, ceea ce presupune o formă ir. *satuo < *satu*, „cu u deschis”, aşa cum remarcă **Bartoli**, 132; dr., ar., mgl. *sătú*l.

TIRER, -A: lat. *tenerus*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J, unde se înregistrează şi *jure* (< lat. *juvenis*), în S, Gb, L în concurenţă cu *mlădiči* (< sl.) iar în S şi cu *iunac* (< sl.): **Bartoli**; dr. tânăr, ar. *tínir*.

UD, -A: lat. *udus*, -a, -um, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., concurat în J de *zmočít* (< sl.): **Bartoli**; dr., ar., mgl. *ud*.

VECL'U, VECL'E, VEK, VEKE: lat. *veclus* = *vetulus*, **Sârbu – Frătilă¹**, **Bartoli**, 140, înregistrează numai *betar*, în J, S, L şi *staro* (< sl.) în Gb; dr. *vechi*, ar., mgl. *vecl'u*; VERDE, VERZ: lat. *vir(i)dis*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., în concurenţă cu *zelen*, -a, -o (< sl.) în J, S şi L (în aceasta din urmă înregistrându-se doar *zelen*, -o): **Bartoli**; dr. *verde*, ar. *vearde*, mgl. *veardi*; VIU, VIIE, VII: lat. *vivus*, *viva*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J, S, N: **Bartoli**; dr. *viu*, ar. *jiu*, mgl. *ghii*; VRUR, -E, -I, -E (adj. şi pron. nehot.): lat. *vere-unus, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *vreunul*, ar. *vrin*, *vînu*, mgl. *vrin*.

3. Pronume

ĂCEL, ĂCELA, ĂCEL', ĂCELE: lat. *ecce-illi* (-illa), în J, **Sârbu – Frătilă¹**, **Bartoli** şi ĆEL, ĆA, ĆEL; TESTA în Valgarsa: **Bartoli**, dr. *acel*, *cel*, ar. *ateľ*, *tel*, mgl. *tel*, *tela*; ĀT, ĀTA: lat. *alter*, *alta*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *alt*, ar. *alantu*, mgl. *lant*.

ĂNS, ĂNSA: lat. *ipsum*, *ipsa*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *însul*, *însa*, ar. *însu*, *nîs*; cf. şi mgl. *oans*, s. „ins, persoană”.

ĆA: lat. *ecce-illa*, **Sârbu – Frătilă¹**, dr. (a)cea, (a)ceea, ar. *aţea*, mgl. *tea*; ĆE: lat. *quid*, **Sârbu – Frătilă¹**, dr. *ce*, ar. *te*, mgl. *ti*; ĆEL, ĆEA, ĆEL'I, ĆELE, v.: ĂCEL, **Sârbu – Frătilă¹**, în Valgarsa, spre deosebire de J, unde nu apare aferenţa lui *a-* (*ačale crige* = acele cărţi, în J): **Bartoli**; ĆESTA, ĆASTA, ĆESTI, ĆESTE: lat. *ecce-istu*, **Sârbu – Frătilă¹**, fem.: ĆASTA în J; B, C, gb, N şi masc. TESTA în S, L, ĆASTA, în N, **Bartoli**.

NOI: lat. *no/nos* + *i*, marcă a pluralului, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *noi*.

TOT, TOTĖ, TOT', TOTĖ: lat. *totus*, -a, -um, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., cu menţiunea că forma de fem. sg. TOTĖ a fost înregistrată în N: **Bartoli**; dr. *tot*, *toată*, *toâte*, la fel în ar., cu deosebire că forma de masc. pl. este *toţi*; mgl. *tot*, *tótă*, *toť*, *tote*; TU: lat. *tu*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J; C, L: **Bartoli**; dr., mgl. *tu*, ar. *tu*, *tine*.

TA: în S, **Sârbu – Frătilă¹**, vezi: ĆA.

UR, URA, URI, URE (pron. şi adj. nehot.) lat. *unus*, *una*, **Sârbu – Frătilă¹**, dr., ar., mgl. *un*, fem. dr. *una*, ar., mgl. *ună*.

VOI: lat. *vo < *vos* + *i* (marcă a pluralului), **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *voi*.

4. Numerele

ĆINC: lat. *cinque*, *quinque*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *cinci*, ar., mgl. *ţint*; vezi şi: TINT.

DOI, DO: lat. *duae*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**, compuse: DOISPREZECE, **Sârbu – Frătilă¹**, **Bartoli**; sin.: DVANAIST (< scr. *dvanaest*), **Sârbu – Frătilă¹**, în N, **Bartoli**; DOIZECE, **Sârbu – Frătilă¹**, sin. DVAISET, **Sârbu – Frătilă¹**, în J, **Bartoli**.

OPT: lat. octo, **Sârbu – Frățilă**¹, în J; sin. (în Valgarsa): *ósăn, osăm* (< sl.), **Bartoli**; dr., ar., mgl. *opt*.

PĂTRU: lat. quattuor, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *patru*.

SASE: lat. sex, în S, **Sârbu – Frățilă**¹ și în N: **Bartoli** și ȘASE, **Sârbu – Frățilă**¹, în B, C, L, Gb, L, Sc: **Bartoli**; dr., ar. *sase*, mgl. *šasi*.

TREI: lat. tres, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *trei*.

ȚINT: lat. cinque, quinque, în S, **Sârbu – Frățilă**¹ și CINC, în toate celelalte localități: **Bartoli**; vezi: *činč*.

UR, URA: lat. unus, una, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu mențiunea că în J a înregistrat forma (u)n (pre un ocl'u): **Bartoli**; dr., ar., mgl. *un*; fem. dr. *una*, ar., mgl. *ună*.

ZECE: lat. decem, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. în Valgarsa: **Bartoli**; dr. *zece*, ar. *dzete*, mgl. *zati*.

5. Verbe

ADUCE: lat. adducere, în J: **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli** și DUCE în Valgarsa: **Bartoli**; dr., ar. *aduce*, mgl. *duce*; AFLĂ: lat. afflare în J, **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli** și FLĂ în Valgarsa: **Bartoli**; dr., ar. *afla*, mgl. *fla*; APARĂ(ȘE): lat. apparare, în J, **Sârbu – Frățilă**¹, dr., ar., mgl. *apăra*; APRINDE: lat. appre(he)ndere, în J, **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli** și PRINDE, NPRINDE în Valgarsa: **Bartoli**; dr., ar. *aprinde*, mgl. *prinde*; ARĂ: lat. arare, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *ara*; ARATĂ/RATĂ: *lat. arrectare = adrectare < rectus, **Sârbu – Frățilă**¹, dr., mgl. *arăta*, ar. *arata* (înregistrat numai de două ori; et. nec.: DDA², 185). ARDE: lat. ardere, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *arde*.

ASCUNDE: lat. abscondere, în J și SCUNDE în Valgarsa, **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli**; dr., ar. *ascunde*, mgl. *scunde*; ASCUTĂ: lat. ascultare < asculcare, **Sârbu – Frățilă**¹, în J, SCUTĂ, în Valgarsa, cu excepția localității S, unde se înregistrează ȘCUTĂ: **Bartoli**; dr. *asculta*, mgl. *sculta*; AȘTEPTĂ: lat. *astecare < adspectare, **Sârbu – Frățilă**¹, în J și ȘTEPTĂ în Valgarsa: **Bartoli**; dr., ar. *astepta*, mgl. *șeta*; AȘTERNE: lat. așternere, **Sârbu – Frățilă**¹, în J și ȘTERNE în Valgarsa: **Bartoli**; dr., ar. *ășterne*, mgl. *șterne*; AVE: lat. habere, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli** și VE, **Sârbu – Frățilă**¹; sin. *ima* (ind. prez. pers. 3 sg.) (< sl.), în Gb: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *avea*; AVZI: lat. audiere, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr. *auzi*, ar., mgl. *avzi* ind. prez., pers. 1 sg.: ar. *avdu*, mgl. *avdu* și *ud*.

ĂMNĂ: lat. ambulare, în J: **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli**; termenul gen. înregistrat de **Bartoli** este *merge* (ind. prez. pers. 1 sg.: *meg*); dr. *umbla*, ar. *îmna*, mgl. *amna*; dr., mgl. *merge*, ar. *îerge*; ĂNCLIDE: lat. includere, **Sârbu – Frățilă**¹, în S, ZECLIDE în celelalte localități din Valgarsa: și ZECLIDE în J: **Bartoli**; dr. *închide*, ar. *înc'l'ide*, mgl. *ânc'l'ide*; ĂNSURĂ: lat. inuxurare < uxor, **Sârbu – Frățilă**¹, gen.; sin.: *pozaconi* (< sl.) în J și *zaconi* (< sl.): **Bartoli**. Diferența dintre *ânsura* și (*po*)*zaconi* este aceea că, primul termen și-a restrâns aria semantică, însemnând „a se căsători nelegal, fără preot”, în timp ce al doilea denumește „căsătoria cu cununie, la preot”; **Bartoli** 232; ĂNTELEGE: lat. intelligere, **Sârbu – Frățilă**¹ și NTELEGE, în J: **Bartoli**; dr. *întelege*, ar. (rar) *nțelege*, mgl. *ântelege*; ĂNVETĂ: lat. *invitiare, **Sârbu – Frățilă**¹, NVETĂ în J și NMETĂ în S: **Bartoli**; dr. *învăta*, ar. *anveta*, *nveța*, mgl. *ânveta*. ARDE: lat. ridere, **Sârbu – Frățilă**¹, ARDE SE, RDE SE în J și RDE SE în Valgarsa: **Bartoli**; dr. *ride*, ar. *aride*, mgl. *răde*, *roăde*; ĂNTREBĂ: lat. interrogare, **Sârbu – Frățilă**¹ și NTREBĂ, NTREBE, gen.: **Bartoli**; dr. ar. *întreba*, ar. *antreba*, *nreba*.

BĂTE: lat. *batt(u)are*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; sin. *tuci*; *tuți*, în S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *bate*; BE: lat. *bibere*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *bea*.

CÂNTĂ: lat. *cantare* și ZACĂNTĂ, forma perfectivă a lui *cânta*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., cu sensul de „a cânta (în general)”, în J, unde sinonimul (parțial) de origine slavă *sviri* a căpătat sensul de „a cânta la un instrument”, iar în S împrumutul slav *sopî* are același sens cu *sviri*: **Bartoli**; dr., ar. *cânta*, mgl. *cânta* (*cântu* în Tr și Hu; *cont*, în Cu, Lm; *coant* în Lu, Oș, B); CL'EMĂ (SE): lat. *clamare*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *chema*, ar., mgl. *cl'ema* (*cl'em*); CÔCE: lat. pop. *cocere*; sin.: *pecî-specî*, **Sârbu – Frătilă¹**, **Bartoli** înregistrează în J, N, S, Sc și dubletul *specî* (< *pecî < scr. *peci*, slav. *peci*); dr., ar., mgl. *coace* (*coc*); CUNÔȘTE (CUNÔȘTE): lat. *conoscere* (= *cognoscere*), **Sârbu – Frătilă¹**, în B (*conôsc*) și CONÔȘTE (*cunôsc*) în J și în restul localităților din Valdarsa, cu precizarea că în S s-a înregistrat forma CUNOȘCE (*cunoșc*): **Bartoli** 108; dr., ar., mgl. *cunoaște* (dr., mgl. *cunôsc*, ar. *cunôscu*); COPERÎ: lat. *acco(o)perire*; sin.: *ogărnî* (< scr. *ogrnuti*, slav. *ogrniti*): „a înveli, a înfășura”; „a acoperi cu pământ, a mușuroi”, **Sârbu – Frătilă¹**, 163, 199; termenul a început însă să se specializeze, restrângându-și aria semantică: *coperî* (*casa*), dar: *zagrnî ôla* în S și *cuperî – pocuperî* (*casa*), dar: *ogrnî ola* în J, **Bartoli** 100; CRÊȘTE: lat. *crescere*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., concurat de sin. *prezi* (*preze*) în C și Sc: **Bartoli** 108; dr., ar., mgl. *crește*; CUCĂ: lat. *collocare*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., cu sin. parțiale *hitî*, *reștegnî*, în S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *culca*; CUMPARĂ: lat. *comparare*, **Sârbu – Frătilă¹**, în J, B, C, Gb, Gd, L, N, Sc și var. *cunpara* în J; C, S; CURJE: lat. *curro*, *currere*, *cursi, *cursum* „a alerga”, **Sârbu – Frătilă²**, 261; dr. *curge*; CUTEZĂ: lat. pop. *cottizo*, -are < gr. *kottizo* „a juca zaruri”, **Sârbu – Frătilă¹**, în J; S, N, **Bartoli** 109.

ČERE: lat. *quaerere* și var.: TERE în S, **Sârbu – Frătilă¹**, în B, Gb, L și var. ČARE în N, S, **Bartoli**, dr. *cere*, ar., mgl. *țere*; ČERTA (SE): lat. *certare*, **Sârbu – Frătilă¹**; dr. *certa*, mgl. *țerta*.

DĂ: lat. *dare*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli** (*nu mi-a năzad dat* = *nu mi-a dat înapoi* = *nu mi-a restituit*, în J; *de-m = dă-mi*, *de = da*, în S, C, L); DORMI: lat. *dormire*, **Sârbu – Frătilă¹** și var. DURMÎ, gen., **Bartoli**; DUČE¹ „a duce”: lat. *ducere*, **Sârbu – Frătilă¹**; DUCE² „a aduce”: lat. *aducere*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli** (*du cole* = *adu aici*, J, S, C); dr. *aduce*, ar. *aduți* (*adûs*, *adûțire*, DDA²), mgl. *duc*.

FĂCE: lat. *facere*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen., polisemantic, **Bartoli**, 111; dr. *face*, ar., mgl. *făte* (*fac*); FI: lat. *fire (= *fieri*), **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *fi* (*sunt*), ar. *hi* (*hiu*, *escu*), mgl. *fi* (*sunt* și *sam* < scr.): FLĂ, v.: AFLĂ, **Sârbu – Frătilă¹**, **Bartoli**; FURĂ: lat. *furare*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *fura*.

IESI: lat. *exire*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *ieși*.

LUCRĂ: lat. *lucubrare*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., mgl. *merge*; MERINDĂ: lat. *merendare* sau din *merinda* „prânz”, cf. **Sârbu – Frătilă¹**; ar. mgl. *mirinda* (cf. și dr. *merinde*); MERITĂ (SE): lat. *maritare*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen.; sin.: *zaconî* (*se*), în S, *pozaconî* (*se*), în J (< sl.), **Bartoli**.

NAȘTE: lat. *nascere*, **Sârbu – Frătilă¹**, în S, B (Valdarsa); sin. *face* (< lat. *facere*) și *rodi* (< sl.) în J, **Sârbu – Frătilă¹**; **Bartoli**; dr., ar., mgl. (în Huma) *naște*.

PĂȘTE: lat. *pascare*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *paște*; PĚRDE: lat. *perdere*, **Sârbu – Frătilă¹**; PL'ERDE, gen. **Bartoli**; dr. *pierde*, ar. *kerde*, mgl. *perde*; PLÂNJE: lat. *plangere*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar. *plânge*, mgl. *plange*, *plonge*; PL'ERDE: lat. *perdere*, **Sârbu – Frătilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *pierde*, ar. *kerde*; PRINDE: lat. *prehendere*, **Sârbu – Frătilă¹**; dr., ar. *prinde*; PUNE: lat. *ponere*, **Sârbu –**

Frățilă¹, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. pune; PURȚĂ: lat. *portare*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *puta*; PUTȚE: lat. *potere* = *posse*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *puteă*, ar., mgl. *putē*.

RATĂ: lat. *arrectare*, **Sârbu – Frățilă¹**, dr., ar. *arăta*; REMARE: lat. *remanere*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli** (care notează *remarē*, *remarē* în C și *rămăra* în celelalte localități); dr., mgl. *rămâne*, ar. *rămâne*, *arămâne*; ROGĂ, RUGĂ: lat. *rogare*, **Sârbu – Frățilă²**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *ruga*; ROMERĂ: lat. *numerare* **Sârbu – Frățilă¹**; dr. *număra*, ar., mgl. *numira*.

SAPĂ: lat. *sappare*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; sin. *copei* (< sl.) în J și *zecopei* (< sl.) în C și S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *sapă*; SARĂ: lat. *sarare*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen.; *concurat* în J de *posoli* (< sl.): **Bartoli**; dr., mgl. *sără*, ar. *ansăra*; SCADĂ: lat. *excaldare* și SCADAVEI, **Sârbu – Frățilă¹**; **Bartoli** 132 notează *scada*, cu mențiunile făcute de subiecții anchetați: „făcoru se scada păr – la are trei an, de la trei an încolo se zice *face o baie ali spelo*” = copilul se scaldă până ce are 3 ani, de la trei ani încolo (după trei ani) se zice *face o baie* (baie) sau *spela* (se spală), în J; „se scadu celi tirări păr – la petnaist an” = se scaldă cei tineri până la 15 ani”, în S; „m-am scadt e vechi”, se spune *baie ăm facut*, în N; dr. *scălda*, ar. *ascălda*; SCAPĂ: lat. **excappare*, **Sârbu – Frățilă^{1, 2}**, în J (concurat de *fujē* < lat.) și S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *scăpa*; SCÔTE: lat. **excotere*, **Sârbu – Frățilă¹**, în S, N: **Bartoli**; sin. *zvadī*, în J, **Bartoli**; SCRIE: lat. *scribere*, **Sârbu – Frățilă¹**; **Bartoli** a înregistrat numai sin. *pisei* (< sl.), în J; B, Gb, N, Sc. Este posibil să fie un dacoromânism (cf. subiectul care relatează precizând: *Nona n-a știut scrie, n-a știut pisei* = bunica n-a știut să scrie, **Sârbu – Frățilă¹**, 233); dr., ar. *scrie*; cf. mgl. *pisăi* (< sl.); SCULĂ: lat. **excub(u)lare*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen., cu forma SCULĂ (part. trec. *șculat*), în S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *scula*; SCUNDE (SE): lat. *abscondere*, **Sârbu – Frățilă¹**, în Valdarsa: **Bartoli**; dr., ar. *ascunde*, mgl. *scunde*; SCUTĂ/ASCULTĂ: lat. *ascultare* – *auscultare*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen., cu precizarea că forma ASCUTĂ se înregistrează în J, iar SCUTĂ în Valdarsa **Bartoli**; dr., ar. *asculta*, mgl. *sculta*; SPÂRJE: lat. *spargere*, **Sârbu – Frățilă¹**, în J (în S, N s-a păstrat doar participiul adjectivat *spart*, iar în gb forma participială *spartat* a perfectului compus: *spartat -a scandu*); sin.: *razbi* (< sl.) în Gb, *resparei* (formă slavizată a lui *sparge*: *res-*, *ras-* < sl. + *spar(i)e* în L, N, Sc: **Bartoli**; dr., mgl. *sparge*, ar. *asparge*; SPELĂ: lat. *expellavare* = *experlavare*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. forma SPELĂ în S: **Bartoli**; dr. *spăla*, ar., mgl. *spela*; SPURE: lat. *exponere*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen., cu forma SPURE: în S, unde se înregistrează și *zite* (< lat. *dicere*); iar în Gb, la ind. prez. pers. 1 pl. apare desidența s. -cr. -mo: *spuremo*: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *spune*, ar. *asupne*; STĂ: lat. *sto*, *stare*, **Sârbu – Frățilă^{1, 2}**, gen. (cu precizarea formei de pers. 1 pl. ind. prez. *staiemo*, în Gb): **Bartoli**; dr., ar., mgl. *sta*; STRICĂ: lat. *extricare*, **Sârbu – Frățilă¹**, în J; B: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *strica*; SUFLĂ: lat. *sufflare*, **Sârbu – Frățilă¹**; **Bartoli**, 135 îl înregistrează exclusiv în invective și numai în J; termenul în circulație este cel împrumutat din dialectele slave: *puhei* în J și *pusi*, *pusi* în S, Gd); dr., ar., mgl. *suffla*; SŪGE: lat. *sugere*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *suge*.

TACĂ: lat. *tacere*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. (imper. *tac!* în J și localitățile din Valdarsă, cu excepția comunei S, unde s-a înregistrat *tat!*): **Bartoli**, 136; dr. *tăcere*, ar., mgl. *tătea* (ind. prez. pers. 1 sg.: *tač*); TALĂ: lat. *taliare*, sin. *seci* (< sl.), **Sârbu – Frățilă¹**, gen. *concurat* de împrumuturile slave care s-au „specializat”: *razervī* (cu *șcarele*) „a tăia cu foarfeca” și *presece* (un *cus de șpag*) „a tăia o bucată de sfoară”, în J; S, B, N: **Bartoli**, 136; dr. *tăia*, ar., mgl. *tăi'a*; TORCE: lat. *torquere* „a întoarce”, **Sârbu – Frățilă¹**, în J; S,

B, C, N (concurat în N de împrumutul slav *zeví*: *zevit-am* „am tors; am răsucit firul de lână”): **Bartoli**; dr. *toarce*, ar., mgl. *torče* (ind. prez. pers. 1 sg. *torc*); TRĂJE: lat. *tragere*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J (concurat de împrumutul slav *neteji*, „specializat”: *neteje/de căsta parte/*„întinde, trage de partea aceasta” și *traje un voz* „trage, tractează un car”), în S, Gd, N (concurat de împrumutul slav *poteji*): **Bartoli**, 137; dr., ar., mgl. *trage* (ind. prez. pers. 1 sg. *trag*); TRECE: lat. *traicere*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr. *trece*, ar., mgl. *trețe* (ind. prez. pers. 1 sg. *trec*); TREMETE: lat. *transmittere*, **Sârbu – Frățilă**¹, formă înregistrată și de **Bartoli** în N; dr. *trimite*, mgl. *trimete*; TURNĂ (SE), TURNEI (SE): lat. *turnare* „a învăța, a răsuși”, **Sârbu – Frățilă**¹; **Bartoli** 137 înregistrează în J verbul tranzitiv *turna* (nu mi-a nazad turnad/dat/„nu mi-a dat înapoi, nu mi-a restituit”) iar în localitățile din Valdarsa aceeași formă: *turna*; ar., mgl. *turna*.

TIRĂ: lat. *cenare*, **Sârbu – Frățilă**¹, în S și CİRĂ în J; L, N, Sc: **Bartoli**; dr. *cina*, ar., mgl. *țina*; TIRE: lat. *tenere*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr. *ține*, ar. *tîne*, mgl. *tăne*, *țoăne*.

UȚIDE, 1. „a omori”; 2. „a tăia” (lat. *occidere*), **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli** (porcu se uȋde); 3. „a (se) îneca”, în J și UȚIDE în S, unde este concurat de împrumutul slav *utopi se*, *uȋopi se*: **Bartoli** 117, 138; compus: *zauȋde* (nu se pȋte zauȋde porcu divu = nu se poate tăia porcul sălbatic, **Sârbu – Frățilă**¹, 251; dr. *ucide* „a omori”; (reg.) „a (se) bate; a (se) lovi”; ar. *uȋide* „a omori”, mgl. *uȋide* „a lovi; a răni”; UMFLĂ: lat. *inflare*, **Sârbu – Frățilă**¹, ANFLĂ (anflat) în J și L; NFLĂ (nflat) în C, N, Sc; sin. *oteci* (< sl.) în Gb și *neteci* în C, L, N: **Bartoli**; dr., ar., *umfla*, mgl. *ănfli* (ind. prez. pers. 1 sg. *anflum*); USCĂ: lat. *exuscare*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J și UȘCĂ în toate localitățile din Valdarsa; sin. *osuși* în J, Gb și *usuși* (< sl.) în B: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *usca*; UTĂ: lat. **oblitare* < *oblitus*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J; S, C, L, N, Sc și VUTĂ în B, Gb, Gd: **Bartoli**; dr. *uita*, ar. *ulta*, mgl. *ul'ta*.

VEDE: lat. *vedere*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J, Gd, Gb: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *vedea*; VEGLĂ: lat. *vig(i)lare*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J: **Bartoli**; dr. *veghia*, ar. *avegl'a*, mgl. *vegl'a*; VERI „a veni”; „a ajunge”; „a deveni”; „a se întâmpla”; „a se face” (lat. *venire*), **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr. *veni*, ar. *yini*, mgl. *vinî*; VINDE: lat. *vendere*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *vinde*; VLĂ și LĂ: lat. *levare*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen., cu mențiunea că prima formă se înregistrează în J, iar *la* în S și în toate celelalte localități din Valdarsa; dr. *lua*, ar., mgl. *la*; VRE, 1. „a vrea”; 2. „a iubi” (lat. *volere*, influențat de it. *volere bene* „a iubi”); 3. „a dori”, **Sârbu – Frățilă**¹, 247; gen. **Bartoli**; dr. *vrea*; ar., mgl. *vrea* (ind. prez. pers. 1 sg. *voi*).

ZĂCE: lat. *jacere*, **Sârbu – Frățilă**¹, și JĂCE în J; B, C, L, N, Sc și ZĂTE în S: **Bartoli**; dr. *zăcea*, ar. *dzăte* (a), mgl. *zăte* (a); ZICE: lat. *dicere*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J și Valdarsa, cu excepția localității S, unde se înregistrează forma *ZITE* și sin. *spure* (< lat.): **Bartoli**, 141; dr. *zițe*, ar. *dzice*, mgl. *zițe* și *dzăte* (în Tr).

6. Adverbe

ACĂSA: lat. *ad casam*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J și CĂSE în Valdarsa: **Bartoli**; dr., ar.: *acasă*, mgl. *casă*; ACMÓ: lat. *eccum modo*, **Sârbu – Frățilă**¹, în J și CMÓ în Valdarsa: **Bartoli**; dr. *acum* (a), ar. *amû*, *amo*, mgl. *cmo*; AFĂRA: lat. *ad foras*, în J și FĂRA în Valdarsa, **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli**; dr. *afară*, mgl. *foară*, *năfară*; AMANĂT: a + *mîne* < lat. *ad* + *mane*, în J, S: **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli**; sin.: *casno* (< sl.) în Gd: **Bartoli**; dr. *amîna*, part. *amînat*, ar. *amînat*, mgl. *mănat*; ĂNCA, ĂNCA: lat. *ad-hicce*, **Sârbu – Frățilă**¹, gen. **Bartoli**; dr. *aici*; ĂNKE: lat. *unquam*, it. *anche*, **Sârbu – Frățilă**¹, în S și N: **Bartoli** și ĂNCA în J: **Sârbu – Frățilă**¹, **Bartoli**; dr. *încă*, ar. *nica*, mgl. *ăncă*; APROPE: lat.

ad prope, în J și *PROPE* în S: **Sârbu – Frățilă¹**, **Bartoli**; dr., ar. *aproape*, mgl. *proăpi*; **ĂSTAZ**: lat. *ista die* (sau rom. *astă zi*), ar. *astăz* (ă), mgl. *astăz*; **ATŪNCE**: lat. **ad-tuncce*, în J și **TUNCE**, în Valdarsa, cf. **Sârbu – Frățilă¹**, **Bartoli**; sin. *pac* (< sl.) în J și *alora* (< it.) în N: **Bartoli**; dr., ar. *atuncea* (a), mgl. *tuncea*.

BIRE: lat. *bene*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; sin. *ben* (< it.), **Sârbu – Frățilă¹**; dr. *bine*, ar. *ghini*, mgl. *bini*.

CĂ: lat. *quam*, **Sârbu – Frățilă¹**; dr., ar., mgl. *ca*; **CĂSA**, v. *acasa*, **Sârbu – Frățilă¹**, în Valdarsa: **Bartoli** (spre deosebire de J unde lingvistul a înregistrat forma fără afereză: *acăsa*); mgl. *căsă*; **CAN** (D): lat. *quando*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen.: *când*, J, S, C, L, N și *cân*, în B, Gb, Gd, Sc: **Bartoli**; dr. *cînd*, ar. *cîndu*, mgl. *cîndu* (Hu, Tr), *coan*; **CĂT**: lat. *quantus*, **Sârbu – Frățilă¹**, dr., ar. *cît*, mgl. *căt*, *coat*; **COLĖ**: lat. *eccum-(il)loc*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen., cu var. **COLÓ** în S, Gb, L, Sc: **Bartoli**; dr. (a)*cólo*, ar. *acló*, mgl. *cóla*; **COTRÓ**: lat. (in)*contra ubi*, **Sârbu – Frățilă¹**; în J; B, Gd, Gb, L: **Bartoli**; sin. *iuva*, în S, L, N, Sc: **Bartoli**; dr. (in)*cotró*; **CUM**: lat. *cuomo(do)*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli** 108; dr., ar., mgl. *cum*.

ĆIA „aici”: *ací* (lat. *ad-hicce* + a, **Sârbu – Frățilă¹**, lat. *ecce-hic* DDA²); var.: **ĂNČA**, în J, Sc, **ANČ**, în Gb, K, L, **ȚIA** în S, **Bartoli**; dr. *ací* (a), ar. *ăția*.

DAMAREȚA (DOMAREȚA): de + *măneată* (lat. **mānitā*), **Sârbu – Frățilă¹**, var.: **DAMAREȚA** în S, Gb, **DAMAREȚE**, **DOMAREȚA**, în Sc; dr., mgl. *dimimeată*; **DEPĂRTE**: lat. de + *parte*, **Sârbu – Frățilă¹**, în J; sin.: *lărgo*, în S, **Sârbu – Frățilă¹**, *loc largo*, *vila-i lărgo* = *lontano*, adv., în S; *casa-i largo*, în C; *ie lărgo*, în N; grad, *căsa lărgo*, în Sc: **Bartoli** 109; dr. *departe*, ar. *dipărte*, mgl. *diparti*.

FĂRA „afara”, v.: **AFĂRA**, **Sârbu – Frățilă¹**, **Bartoli**; mgl. *fară*.

IER: lat. *heri*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar. *ierî*; mgl. *ierî*; mgl. *ier*; **ÎNKE**: lat. *unquam*, **Sârbu – Frățilă¹** în S și N, *ânca* în J și B, cu mențiunea că, în această localitate „tinerii zic și *inca*”, așa cum s-a înregistrat și în Gb, Gd, C, L, Sc: **Bartoli**; dr., ar. *încă*, mgl. *ânca*; **IŪVA** „unde”: *iu* (lat. *ubi*) + *va* (vare < lat. *voler*), **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; mgl. *iuvă*.

JOS: lat. *deorsum*, **Sârbu – Frățilă¹**; în J, S; sin.: *zdolu*, *vale* (*po zdolu*, *pre vale*), în S, **Bartoli**; dr., mgl. *jos*, ar. *gios*.

NŪ (N) **TRU**: lat. *in-illec* – *intro*, **Sârbu – Frățilă¹**, în J, S și *ănūntu* în J, **Bartoli**; dr. *năuntru*, ar., mgl. *nuntru*; **NUMA**: lat. *nonmagis*, **Sârbu – Frățilă¹**; dr. *numai*.

PRÓPE: lat. *ad prope*, **Sârbu – Frățilă¹**, în Valdarsa (S): *prope* de case și **APRÓPE**, în J: **Bartoli**; dr., ar. *aproape*, mgl. *proăpi*.

SĂMBATA: lat. *sambata*, în J, **Sârbu – Frățilă¹**, și în B, C, Gd, Gb: **Bartoli**; *sămbate*, în S, N, *sămbota*, în J, Sc: **Bartoli**; *sămbote*, în S: **Sârbu – Frățilă¹** (ultimele două forme influențate de s. -cr. *sûbota* – n.n.); dr. *sămbăta*; cf. și ar. *sămbăta*, mgl. *soambătă*.

7. Prepozitii

ÂNTRU: lat. *inter*, în J, **Sârbu – Frățilă¹**, **Bartoli** și **NTRU** în Valdarsa: **Bartoli**; dr. *între*, ar. *întru*, *ntru*, mgl. *antir*, *antru*.

ÂN: lat. *in*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar. *în*, mgl. *ăn*.

CĂTRA: lat. *contra*, **Sârbu – Frățilă¹**, în J și Gd: **Bartoli**; dr. *către*, ar. *cătra*, mgl. *cútru*.

DE, „de”, „pentru”, „din”, „de la”, „despre”: lat. de, **Sârbu – Frățilă¹**; **DÉSPRE**: de + spre (lat. *super*), **Sârbu – Frățilă¹**; **DŪPA**: lat. de post, **Sârbu – Frățilă¹**, în J, S: **Bartoli**; dr., ar. *după*, mgl. *dúpă*, *dúpu*.

FĂR „fără”: lat. *foras* „afară”, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. *fără*, mgl. *fără*, *făr*.
IN, v.: *ăn*, **Sârbu – Frățilă¹**, **Bartoli**; dr., ar. *în*, mgl. *ăn*.

PĂR (A): lat. *paene ad*, **Sârbu – Frățilă¹**; PĂR, în J, S; PĂRE, în L; PIRA, în Gb, Gd, **Bartoli**; dr., ar. *până*, mgl. *pără*; PRE: lat. *per*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; dr. (inv.) *pre*, mgl. *pri*; PRESTE: lat. *per extra*, **Sârbu – Frățilă¹** (în J); în S, N, sin. (în S): *preco* (< sl.), **Bartoli**; dr. (inv.) *preste*, dr. *peste*; ar. *priset*, mgl. *pristi*.

8. Conjunctii

CĂ: *qu(i)a*, **Sârbu – Frățilă¹**, în J și S: **Bartoli**; dr., ar., mgl. *ca*; ȘI: lat. *sic*, **Sârbu – Frățilă¹**, gen. **Bartoli**; dr., ar., mgl. *și*.

Anexa 2

Termeni de substrat, cu etimologie controversată sau necunoscută

BĂIER: lat. *bajulus* **Sârbu – Frățilă¹**, 154; autohton, **Russu**, 17, 254 – 256; dr. *baier*, ar. *baır*.

CĂIER, -E: autohton, **Russu**, 283 – 285; lat. **caulus*, **Sârbu – Frățilă¹**, 157; dr. *caier*, ar. *caer*, *caır*.

COMARĂC, pl. COMARĂCE: et. nec., **Sârbu – Frățilă¹**, 162, gen., cu mențiunea că termenul denumește „pălăria rotundă, care se purta odinioară”, spre deosebire de (s)*crilas*, (s)*crilaș* „pălărie care se poartă azi”: S, Gb, Gd și N; în L; *coromăcu* are sensul general de „pălărie”: var.: CUMARĂC în J, **Bartoli** 107; în dr. *comănăc* se înregistrează în zonele Hunedoara, Alba, Mureș, Bistrița-Năsăud, **Mihai**, 140.

FRICA: cf. gr. *phrike*, **Sârbu – Frățilă¹**, DEX 352; gr. *phrike*, DDA²; în Valgarsa: *cațat-ăm frike* = *am frike*, în S; *nu se boii – n-are frică* = *nu se teme* = *nu are frică*, în Gb, Gd; *n-are frica*, în B, C; *n-are frike*, în N, Sc, **Bartoli** 112, 136; dr., ar., mgl. *frică*.

GĂRD, -URE: autohton, **Sârbu – Frățilă¹**, 174, dr., mgl. *gard*, ar. *gardu*.

LÊGAR: der. din *legănă*, **Sârbu – Frățilă¹**, 183; autohton, **Russu**, 337 – 339; dr., ar., mgl. *leagăn*.

RÂNZA/RÂNZE „rânză”, „cheag” (cf. alb. *rrëndës*), **Sârbu – Frățilă¹**, 217; autohton, **Russu**, 378 – 380; **Brâncuș**, 109 – 110; în J și Sc: **Bartoli**; sin. *stumigu* (de om și de blage), în S și *čmar* (< sl.), în B, Gd, Gb, N; dr. *rânză*, ar. *rândză*, *arândză*.

1. A. Meillet, *Une enquête linguistique universelle*, în BSL, t. XXIX, 1929, 3, p. 77.
2. Ch. Ferguson, *Diglossia*, în „Word”, t. XV, 1959, 2, p. 325 – 340; A. Martinet, *A functional view of language*, Oxford, 1961.
3. Richard Sârbu, *Texte istroromâne*, cu un studiu introductiv „Istroromâna azi” (**Sârbu**) și un *Glosar* în colaborare cu Vasile Frățilă (**Sârbu – Frățilă**¹: Glosar al cuvintelor înregistrate în cursul anchetei din 1982, p. 148 – 255 și **Sârbu – Frățilă**²: glosar al cuvintelor înregistrate în textele din Jeišni culese în anul 1992, p. 255 – 293), ed. a II-a, revizuită și completată, Timișoara, 1992.
4. Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan. III. *Bibliografia critică. Listele lui Bartoli*, p. 97 – 141: (**Bartoli**).
5. Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumanischen Sprache*, Heidelberg, 1905.
6. **Sârbu**, p. 22.
7. G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi slave în româna comună*, în SCL (34), 1983, 1; p. 43 – 53.
8. Idem, *Împrumuturi vechi slave comune dacoromânei și istroromânei*, în SCL (31), 1980, 4, p. 431 – 433.
9. Pentru meglenoromână am folosit: Th. Capidan, *Meglenoromânii*. III. *Dicționar meglenoromân*, București, 1935; Institutul de Studii Sud – Est Europene. *Dicționar meglenoromân*. Alcătuit de Th. Minda și N. Paia. Coordonare, etimologii, redactare finală: Elena Scărlătoiu. Manuscris.
10. Substantivele cu desinența *e* aparțin graiului sudic, celui din Valdarsa. Noi vom cita întâi formele în *-a* (din graiul nordic), apoi pe cele în *e*.
11. Sensurile cuvintelor din mgl. vor fi date numai în situațiile în care ele diferă de cele din ir.
12. Cf. Elena Scărlătoiu, *Românii balcanici în evul mediu în lumina cercetărilor lingvistice recente*, în „Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană (1987)”, București, 1988, p. 72 – 76; eadem, *La romanité balkanique. Origines et diffusion*, I. II, în RESEE (29), 1991, 3 – 4, p. 195 – 1997; (30), 1992, 1 – 2, p. 11 – 15.
13. Elena Scărlătoiu, *Originea istroromânilor văzută de lingviști*, în *Sud-Estul și contextul european*. Buletin al Institutului de Studii Sud-Est Europene. Coordonator: Alexandru Duțu. Culegere îngrijită de Elena Scărlătoiu. II, 1994, p. 58 – 69.
14. Pentru aromână cf. Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, București, 1925; Elena Scărlătoiu, *Relații lingvistice ale aromânilor cu slavii de sud*, București, 1980; Tache Papahagi, *Dictionarul dialectului aromân. General și etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo – roumain). Général et étymologique*. Ediția a II-a, augmentată (deuxième édition augmentée), București, 1964 (DDA⁴).
15. Pentru împrumuturile vechi slave ale meglenoromânei cf. Th. Capidan, *Meglenoromânii*. I. Istoria și graiul lor, București, 1925, p. 86 – 94; Elena Scărlătoiu, *Împrumuturi vechi sud-slave în dialectul meglenoromân*, în „Romanoslavica” XXIII, 1985, p. 201 – 233; XXIV, 1986, p. 89 – 117; XXVII, 1990, p. 177 – 205; XXVIII, 1990, p. 155 – 180; XXIX, 1992, p. 213 – 226.
16. Alte surse bibliografice utilizate în această secțiune sunt: Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, 1993 (**Brâncuș**); *Dictionar explicativ al limbii române*, București, 1975 (DEX); Zamfira Mihail, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București, 1978 (**Mihail**); I.I. Russu, *Etnogeneza românilor*, București, 1981 (**Russu**).